

Г. В. Циганенко

ДОВІРА В ПРОСТОРІ ОСОБИСТОСТІ ТА ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ: РОЗУМІННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Представлено результати теоретичного аналізу суті поняття “довірчий емоційний і ціннісно-смысловий обмін”, що відбувається між членами групи під час групових динамічних процесів. Конкретизується визначення понять “довіра” і “недовіра”, “базова довіра” і “базова недовіра”. Порушується питання індивідуального, групового та генералізованого рівнів довіри; розглядається їхній вплив на групові процеси. Визначено перспективи і напрямки майбутніх досліджень проявів довіри і недовіри в роботі групи.

Ключові слова: довіра, недовіра, групові стосунки, групова матриця.

Проблема. Довіра належить до феноменів, психологічність яких важко спростовувати навіть на побутовому рівні. Можна говорити про актуалізацію уваги до її впливу на міжособові, та й на стосунки в широкому соціальному контексті, коли ці стосунки стають напруженими або щонайменше визначеними, складно контекстуальними. Хоча очевидно, що для будь-яких людських стосунків загалом характерна істотна частка невизначеності й слабоконтрольованості “як в епістемологічному сенсі – брак однозначного знання про іншого, так і в онтологічному – слабка детермінованість, чи то навіть і свобода людських дій чи взаємодій” [8, с. 11].

Мета статті: під кутом зору ідей соціально-психологічних і психодинамічних підходів з’ясувати сутнісні характеристики довірчого емоційного та ціннісно-смыслового обміну, сфокусувавшись на його впливі через групу взаємодію.

Довіра розглядається як неодмінна умова стійкості і надійності стосунків, як адаптивна частина організаційної та групової поведінки, основа співробітництва і мотиватор ефективного позитивного реагування на конфлікти та кризи. І якщо ми запитасмо: “Чи варто довіряти?”, то відповідь могла б бути такою: мабуть, усе-таки варто. Нам потрібні інші люди для того, щоб ми могли поклатися на них; могли визначатися й відтак вирішувати, як діяти; розуміти, як сприймається те, що ми кажемо, і що буде далі. Повну недовіру переконливо зобразив Ніколас Луман, коли зауважив, що “якби не було довіри, то ніщо б не змусило нас навіть підніматися вранці з ліжка” [16, р. 4]. Цю метафоричність розвивають й інші відомі дослідники

довіри. Так, Дієго Гамбетта наголошує на тому, що “ресурс довіри такий, що чим більше його тренуєш, твориш, відкриваєш себе, ризикуєш, тим більше він зростає, не використовуєш – виснажується” [14, р. 224]. А Семюель Джонсон якось уїдливо зауважив: “Ліпше бути щасливим, хоч і обдуреним, ніж не довіряти” (цит. за: [15, р. 76]). Описуючи ідеальну довіру, ми могли б говорити про неї як про взаємопозитив, що виявляється у зниженій потребі в контролі над іншим, “засиллі” взаємодіяльності та взаємовідповідальності; це стан, подібний до того, який В. О. Татенко описує як переживання інтимності [7] у контексті ставлення до партнера, спілкування й прийняття іншої людини. Цей стан переживання може супроводжувати, на думку Дж. Н’юстрома і К. Девіса, спільну діяльність лідера та високоорганізованої групи або ж, за В. О. Васютинським, інноваційну творчу спонтанність, за якою владна взаємозалежність “...трансформується настільки, що втрачається її власне критичний зміст” [3, с. 54]. І навпаки: у просякнутах недовірою стосунках домінують контроль і прагнення ухилитися від зобов’язань; відчувається, що люди ледве стримуються і роздратовано лише терплять одне одного, а під час виконання спільної справи швидше налаштовані обдурити одне одного, бо переконані, що все оточення саме таке. Подібне недовір’я можна спостерігати між подружжям, яке розриває стосунки, або у ставленні українських громадян до представників влади, міліції чи лікарів, ЗМК тощо. Для суспільства довіра мала б стати так званим соціальним капіталом, що пронизує, за Ф. Фукуямою, соціальні і національні відносини й немовби вбудовується в спільну культуру, забезпечуючи економічне зростання та політичну стабільність [10]. Проте, і на жаль, наразі такої довіри критично бракує.

У науковій літературі традиційно виділяють три види довіри: довіру до світу, довіру до себе та довіру до інших людей. Основою для їх формування є *базова довіра*, описана Е. Еріксоном [13]. Вона виникає на ранніх стадіях онтогенезу з першого досвіду взаємодії та спілкування дитини з найближчим оточенням, відтак розвивається та укріплюється, видозмінюється чи трансформується протягом усього життя людини. Базова довіра визначається такою якістю, як довірчість (на противагу довірливості, що означає добродушність, наївність). Взаємодія з оточенням (сім’єю, близькими тощо) істотно впливає на здатність особи довіряти чи не довіряти іншим людям.

Отже, крім базової довіри, існує і *базова недовіра*. Вона може бути причиною нездатності в подальшому приймати комфорт і

підтримку, породжує уникання турботи від іншого, страх близькості¹. Часто-густо тло базової недовіри може маскуватися зовнішньою гіперактивністю та напористістю або ж супроводжується полюсними переживаннями: з одного боку – довірливість як ідеалізація, за якою неминуче приходить недовіра як знецінення. Довірливій людині важко розгледіти свого партнера, оскільки стосунки вибудовуються так, наче вона спілкується не з ним, живим і реальним, а зі своїм ідеалізованим уявленням про нього. Ось чому довірливість часто називають сліпою, бо проявляється вона в бажанні повністю покластися на іншого, натомість довіра – це зусилля обох партнерів. Довірливість (як наївність) або ж тотальна недовіра (як аутичність, параноїдність чи депресивність² тощо) можуть призводити до негативних наслідків, бути деструктивними в контексті регуляції стосунків.

Довіру часто ототожнюють з вірою. Досить вдало, на нашу думку, обґрунтовує розмежування цих двох понять Т. П. Скрипкіна, яка зазначає, що основою “віри є акт прийняття, переконаність” [6]. Додамо, що цей акт є когнітивний, усвідомлений як самостійно прийнятий чи нав’язаний ззовні. Довіра містить емоційність, переживання; вона є специфічним станом, що пов’язаний зі ставленням, і виникає у взаєминах (співдотичності) суб’єкта і об’єкта чи суб’єкта і суб’єкта. Більше того, довіра може бути одним із механізмів, або, як влучно сказав Адам Селігмен у книзі “Проблема довіри”, “змазкою” в регуляції як міжособистісних стосунків, так і соціальних, за допомогою яких довіра об’єднує ціннісно-смыслову суть людини, її суб’єктність з тією частиною світу (чи іншими людьми – наприклад, групою людей), з якою вона збирається взаємодіяти..., і “є явищем одночасно і соціальним, і внутрішньоособистісним” [5, с. 225]. Відповідно до цієї точки зору оптимальний рівень довіри до себе є одним з показників психологічного здоров’я особистості та її зрілості, успішності, що під час групової взаємодії впливає на особливості її стосунків з іншими членами групи, сукупні довіри членів групи, а відтак на групову динаміку, реалізацію поставлених групових завдань.

Питанням впливу довіри на перебіг процесів групової динаміки була присвячена одна з наших статей – “Довіра як чинник динамічних процесів у малій групі” [11]. Розглядаючи прояви довіри на кожному з етапів групової динаміки, ми припустили, що протягом усього часу

---

¹ Яскравою ілюстрацією базової недовіри може бути головний герой Кевін з фільму Лінна Рамзі “Щось не так з Кевіном” (“We Need to Talk About Kevin” / ed. L. Ramsay. – 2011).

² Психопатологічні стани.

групової життєдіяльності в ній встановлюється своєрідний довірчий емоційний та ціннісний-смісловий обмін, який запускає і супроводжує динаміку групоутворення та групофункціонування.

Аналізуючи “довірчий емоційний та ціннісно-смісловий обмін”, варто враховувати, що довіра і недовіра – не континуальні поняття, де довіра має лише позитивні наслідки, а недовіра – негативні. Щодо цього ми згодні з А. Б. Купрейченко, яка пропонує розглядати довіру і недовіру як самостійні поняття. Як довіра, так і недовіра може зумовлювати групову динаміку і брати участь у міжособовій і груповій взаємодії одночасно, тобто “виконувати схожі функції, наприклад регулювати відносини з навколишнім світом, формувати і відтворювати соціально-психологічний простір” [4, с. 70]. Проте в кожній з них є й свої специфічні функції. Завдяки довірі допускається і виникає, формується простір стосунків, пізнається, змінюється, розвивається (перетворюється) як той, хто довіряє, так і той, на кого чи на що поширюється довіра. Недовіра ж сприяє збереженню суб’єкта і його соціально-психологічного простору, тобто виконує захисну функцію.

Аналіз довіри і недовіри в контексті внутрішньогрупових стосунків, взаємодії особистості і групи дає змогу розглядати три їхні рівні: індивідуальний, груповий (як персоніфіковані) і базовий генералізований рівень. Якщо перші два проявляються через очікування (оптимістичне – для отримання блага (власне довіра) – чи ненадійності, прихованості, залежності, конфліктності (власне недовіра)), то третій передбачає позитивне ставлення без очікування адекватної винагороди для себе особисто чи своєї групи – йдеться радше про користь “для блага” групи, суспільства, справи [1, с. 53]. З. Фройд про цей базовий генералізований рівень говорив як про відчуття нерозривного зв’язку, належності до світової вічності, характеризував його такими метафоричними поняттями, як “океанічне”, безкрайне, безконечне відчуття єдності [9]; З. Фукс – як про первинність суспільного щодо індивідуального, з якого, через комунікаційні процеси, це індивідуальне й виникає (див. [2]).

Генералізована довіра виконує ряд корисних функцій, серед яких – сприяння самоорганізації та підтримка моральних і соціальних суспільних норм; вона є основою для співжиття, пошуку громадської спільності. Натомість інші базові потреби – у самозбереженні, у дистанціюванні від того, що викликає невдоволення та страх, у захисті від небажаного соціального впливу – визначають базову генералізовану недовіру. Остання виконує функції відокремлення, самозбереження, забезпечення автономного розвитку, підтримання життя індивідуального та групового суб’єкта. Базова генералізована недовіра дає змогу відчуті свою відмінність від інших, сепарованість “Я” та

удавану самостійність. Удавану, бо досить нестійкою й чутливою, за Фройдом, є межа між “Я”, позасвідомим “Воно” і тим, що розігрується назовні, куди “Я” і “Воно” проявляються. За Фуксом, відомим послідовником психоаналізу та гештальтпідходу, реалізуватися людина може тільки всередині складної системи групових стосунків, оскільки істинне розуміння і саморозуміння відбуваються в процесі комунікації, на всіх рівнях, від найбільш глибокого, інтрапсихічного, до рівня соціальних стосунків.

Повернімося до контексту взаємодії, що відбувається між особистістю і групою (між членами групи загалом). Даний контекст увиразнює думку, що для будь-якої людини, як істоти соціально орієнтованої, важливо, перебуваючи в групі, формувати соціально-психологічний простір, який би відповідав її ціннісно-смысловій, мотиваційно-потребовій системі, тобто індивідуально (інтрапсихічно) долучатися, за Фуксом, до тотального поля групових психічних подій (поля, що репрезентує групову матрицю). За таких умов усі комунікації, що відбуваються всередині системи міжособових взаємин у групі, дають простір для проявлення в ній індивідуальних проблем [2].

Долучаючись до конструювання системи комунікацій групової матриці (на початкових етапах групової діанміки), особистість буде включати у свій індивідуально-груповий простір найбільш близьких інших, які мають схожі чи такі ж самі принципи, цінності й ідеали, та демонструвати напружене, конфліктне або байдуже ставлення до тих, кому вона не довіряє. Тобто довіра буде виражатись у підтримці людей, щоб утілити в групову роботу те спільне, що їх усіх об'єднує; недовіра, навпаки, може слугувати підставою для спротиву чи обструкції результатів спільної діяльності, або ж дистанціювання від спільної діяльності – аж до виходу з групи. Отож довіра і недовіра будуть певними “маркерами” цього відбору та вираження свого ставлення до ситуації групової роботи, відповідного етапу розвитку групи та реалізації групових задач. Проблеми особистості проявляються тоді, коли особа, як вузловий компонент групи, долучається до проблемних міжособових процесів або ініціює їх. Так, наприклад, невротична позиція у групі характеризується індивідуалізмом, що може проявлятися в недовірі до інших учасників, а відтак стати потенційно деструктивною як щодо групи, так і щодо самого учасника, консервуючи його труднощі та проблеми (симптоми). У випадку недовіри до групи її член не здатний “у комунікаційно-дружній формі проявляти те, що ховається за симптомами, і не може забезпечити себе від страждань. Йому доводиться знову і знову робити зусилля, поки не вдасться перевести симптом на соціально прийнятну мову...” [там само], і тоді він стає зрозумілим для інших учасників, формуючи ґрунт для довірчого

емоційного та ціннісно-сміслового обміну і переходу на подальші (функціональні) етапи розвитку групи (фази зближення, спільної дії, або “розвитку групової згуртованості” та “функціонально-рольового співвіднесення” [11]).

Груповий довірчий емоційний та ціннісно-смісловий обмін може зазнавати певних впливів, ускладнюватись як з огляду на індивідуальну історію (індивідуальну чи персональну матрицю, за Фуксом), так і з огляду на певну потенційну міжособову дисфункціональність. Про останню Фукс говорив як про позасвідоме намагання кожного члена групи відтворити непропрацьовані конфлікти, що були в його первинній системі взаємовідносин, наприклад у сім’ї. Оскільки це відбувається з усіма членами групи через невротично (чи пограничне) звужене сприймання або позасвідому маніпуляцію, то таким чином виникає і розігрується динамічна матриця групи [2]. У результаті на групову ситуацію й нові стосунки в ній позасвідомо переноситься чуже для цих стосунків або те, що характерне для “Я” конкретного члена групи. Індивідуальний та груповий рівні довіри чи недовіри за таких умов є чинником для фіксування якості реальних взаємовідносин.

Довіра чи недовіра створює підстави для подальшого самовизначення, для втілення у груповій та індивідуальній роботі цінностей та ідеалів, які людина як член групи чи група загалом вважають для себе значущими. На функціональних етапах групової динаміки сформований соціально-психологічний простір потребує від його автора (авторів) підтримки й захисту. Тобто на етапі спільної дії (зчеплення), “розвитку групової згуртованості” та “функціонально-рольового співвіднесення” “маркери” довіри і недовіри виконують уже інші завдання, на відміну від попереднього етапу, наприклад первинного сприймання, усвідомлення, конфлікту, тобто впускання у “своє” коло чи відмежування від “чужого” кола. Тепер усі, хто включений у “своє” коло, отримують довіру автоматично, як “охоронну грамоту” – іншими словами, ідіосинкратичний кредит. “Своїм” будуть пробачатися навіть очевидні промахи і порушення довірчих стосунків. Інші, незнайомці або нові члени – “чужаки”, можуть апріорно розглядатися як підозрілі, на них можуть поширюватися настановлення – “не гідні довіри люди”. Бачимо, що функція захисту і відтворення дисфункціональності соціально-психологічного простору забезпечується довірливістю, або “сліпою” довірою до близьких людей, коли заперечуються та ігноруються очевидні докази того, що “свої” не завжди заслуговують на цілковиту довіру. У соціальній психології для позначення цього феномена використовується спеціальне поняття – “самопідкріплювальні стосунки”, тобто довіра немовби за них “обслуговує” і

підкріплює стосунки близькості. Механізм довірчого обміну зберігає і підтримує близькі стосунки, виконує як функцію захисту “Я”, так і групових принципів, цінностей, тобто стрижня самовизначення в групі. Натомість недовіра до чужих сприяє збереженню здобутого балансу, навіть якщо він є дисфункціональним. Інколи недовіра є тлом, що супроводжує і близькі стосунки, навіть тоді, коли підстав для такої недовіри й немає. У такому разі, обираючи недовіру, особа/група прагне насамперед уникнути розчарування, що може руйнувати її приватне “Я” або усталене “Ми”, тобто недовіра виконує егозахисну функцію.

Таким чином, елемент довірчого обміну, який поєднує високу довіру до “своїх” з явно вираженою недовірою до “чужих”, або “нових”, для групи виконує особливу, проте дисфункціональну соціально-психологічну функцію у груповій роботі. Наміри нової і малознайомої людини є прихованими для інших членів групи. З одного боку, “чужак” може виявитися супротивником – подібним до “троянського коня”, а з другого боку, він може бути носієм позитивних якостей, корисних групі. У будь-якому разі “чужак” є небезпечним для групової структури, сформованого соціально-психологічного простору та культури групи. Після приходу нової людини в ній можуть початися неконтрольовані зміни: вона, можливо, потіснить деяких членів групи, позбавить когось займаного статусу і відповідних привілеїв. Такі перспективи закономірно викликають насторожене ставлення до будь-якого, навіть доброзичливо налаштованого, нового члена групи. На протилежність цьому довіра до “чужого” буде виконувати і забезпечувати функції мирного співіснування, інновацій, задовольняти потреби в змінах та соціальному пізнанні, що є важливим доповненням до вже згаданих функцій.

Довіра, та й недовіра, ініціює спільні дії через співробітництво, взаємодопомогу, підтримку, участь, згоду або ж через конфлікти, суперечності тощо. Зв'язки особистості й групи, членів групи між собою стають більш стійкими та функціональними тоді, коли довіра і недовіра мають змогу проявлятися через спілкування та інтеракції між членами групи, коли створюються умови, що дають змогу поєднувати різні інтереси в одне ціле, забезпечуючи соціальне пізнання. Довіра на особистому і груповому рівні здатна накопичуватись. Накопичення успішного досвіду соціально-групової взаємодії може використовуватися як соціальний ресурс, що особливо важливо на тлі групових суперечностей.

З огляду на результати наших пілотних досліджень під час роботи короткочасної терапевтичної групи [12] за основні критерії довіри до іншої людини чи групи людей, серед інших, було виділено такі особистісні властивості: життєву активність як здатність до експе-

риментування та прийняття різних властивостей свого “Я” (позитивних і негативних), схильність до ризику в стосунках та саморозкриття в них, оптимізм (вітальність), комунікативну сміливість, а також широту й варіабельність інтересів, відповідальність (як перед собою, так і перед партнерами). Сама по собі їх наявність обіцяє члену групи мало прямої та очевидної вигоди, однак спілкування і взаємодія з їхнім носієм можуть бути однозначно розвивальними, а потенційна спільна діяльність – більш успішною.

Отже, одна з основних соціально-психологічних функцій довіри і недовіри – забезпечення соціального, групового і, в більш широкому контексті, життєвого самовизначення члена групи та групи в цілому. Редукція складних міжособових і внутрішньогрупових стосунків до понять довіри/недовіри дає змогу ризикувати й отримувати все можливе від міжособових стосунків, знижувати когнітивну складність у ситуації невизначеності, що в результаті полегшує прийняття рішень, тощо.

Висновки. Для соціальної психології малих груп найбільш перспективним вважаємо підхід до довіри і недовіри як до психологічного ставлення, а також як до взаємин групових партнерів. Це ставлення і взаємини формуються на основі зіставлення взаємних оцінок, настановлень, уявлень та очікувань.

За результатами аналізу динамічних і соціально-психологічних процесів під час проведення короткотермінової психодинамічної групи було виявлено таке:

– на рівні особистості: довіра до себе є до певної міри рефлексивним та емоційним особистісним утворенням, що дає змогу людині самовизначатись у ставленні до себе, світу та інших людей, вибудовувати як конкретні безпосередні взаємини, так і власну життєву стратегію;

– на рівні групи: рівень довіри до групи належить до динамічних характеристик і залежить як від індивідуальної історії стосунків її членів, так і від сформованого нового простору довірчих стосунків (сформовані настановлення, норми, цінності соціальної та групової міжособової взаємодії).

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні феноменологічного поля проявів довіри у групових міжособових стосунках та її аналізі через них. Окремим важливим завданням мають стати емпіричні дослідницькі та психотерапевтичні розвідки в контексті групових динамічних процесів.

Л і т е р а т у р а

1. *Антоненко И. В.* Доверие: социально-психологический феномен / И. В. Антоненко. – М. : Социум ; ГУУ, 2004. – 320 с.
2. *Бер Х. Л.* Метод группового анализа Фольксы [Электронный ресурс] / Х. Л. Бер, Л. Е. Херст, Г. Ван Дер Клай. – Режим доступа : <http://psychoanalyse.narod.ru/gruppen/groupan.htm>.
3. *Васютинський В. О.* Інтеракційна психологія влади : монографія / Вадим Васютинський. – К. : Київ. славіст. ун-т, 2005. – 492 с.
4. *Купрейченко А. Б.* Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М. : Ин-т психологии РАН, 2008. – 571 с.
5. *Селигмен А.* Проблема доверия / А. Селигмен ; пер. с англ. И. И. Мюрберг, Л. В. Соболевой. – М. : Идея-Пресс, 2002. – 256 с.
6. *Скрипкина Т. П.* Психология доверия : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / Т. П. Скрипкина. – М. : Академия, 2000. – 264 с.
7. *Татенко В. О.* Інтимно-особистісна сфера людських стосунків як предмет соціально-психологічного дослідження / В. О. Татенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К. : Міленіум, 2010. – Вип. 24 (27). – С. 3–19.
8. *Фреик Н. В.* Концепция доверия в исследованиях П. Штомпки / Н. В. Фреик // Соци. Социологические исследования : науч. и обществ.-полит. журн. – 2006. – № 11. – С. 10–18.
9. *Фрейд З.* Недовольство культурой [Электронный ресурс] / З. Фрейд. – Режим доступа : http://krotov.info/lib_sec/21_f/fre/freud_04.html.
10. *Фукуяма Ф.* Доверие: социальные добродетели и сотворение благоденствия [Электронный ресурс] / Ф. Фукуяма // Неприкосновенный запас. – 2001. – № 2 (16). – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/nz/2001/2/>
11. *Циганенко Г. В.* Довіра як чинник динамічних процесів у малій групі / Г. В. Циганенко // збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2012. – № 17. – Ч. 2. – С. 94–103.
12. *Циганенко Г. В.* Чи може довіра виникати швидко: з досвіду проведення короткотривалої групи зустрічей / Г. В. Циганенко // Психологічні перспективи. – К., 2011. – Спец. вип. “Становлення особистості як суб’єкта життєвого шляху”. – С. 244–251.
13. *Эриксон Э.* Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон ; [пер. с англ.; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых]. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
14. *Gambetta G.* Can We Trust Trust? / G. Gambetta // In Trust: Making and Breaking Cooperative Relations. – Oxford : Basil Blackwell, 1988. – P. 213–237.
15. *Hudson B.* Trust: towards conceptual clarification / Bob Hudson // Australian Journal of Political Science. 2004. – № 39 (1). – P. 75–87.
16. *O’Neill O. A.* Question of Trust: The BBC Reith Lectures 2002. / O. A. O’Neill. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 108 p.
17. *Luhman N.* Trust: a mechanism for the reduction of social complexity / N. Luhman // Trust and Power. Two works by Niklas Luhmann – New York : John Wiley & Sons, 1979. – P. 4–103.

Цыганенко Г. В. Доверие между личностью и групповым взаимодействием: понимание и тенденции исследования

Представлены результаты теоретического анализа сущности понятия “доверительный эмоциональный и ценностно-смысловой обмен”, который происходит между членами группы во время групповых динамических процессов. Конкретизируется определение понятий “доверие” и “недоверие”, “базовое доверие” и “базовое недоверие”. Затрагиваются вопросы индивидуального, группового и генерализированного уровней доверия; рассматривается их влияние на групповые процессы. Определены перспективы и направления будущих исследований проявлений доверия и недоверия в работе группы.

Ключевые слова: доверие, недоверие, групповые отношения, групповая матрица.

Tsyganenko G. V. Trust between the personality and group interaction: understanding and tendencies of research

The results of a theoretical analysis of the concept “trust-based emotional and value-semantic exchange, which is performed by members of a group during the group dynamic processes are presented. Concepts of “trust”, “distrust”, “basic trust” and “basic distrust” are specified. The issue of trust (individual, group and generalized) and views their impact on group processes are considered. The prospect and the course of future research on manifestations of trust and distrust in a group are defined.

Key words: trust, distrust, group relationships, group matrix.

© Цыганенко Г. В.